

بسم الله الرحمن الرحيم

راهکارهای تربیتی والدین در مواجهه با زیست‌رسانه‌ای فرزندان

استاد راهنما: سرکار خانم جهانپور

الهام قاسمی^۱

خدیده هاشم‌زاده^۲

چکیده

پژوهش حاضر با عنوان «راهکارهای تربیتی والدین در مواجهه با زیست‌رسانه‌ای فرزندان» به روش توصیفی انجام گرفت و در پی آن بود که چالش‌های تربیتی ناشی از حضور پررنگ رسانه‌های دیجیتال را بررسی و راهکارهایی برای ارتقای نقش والدین ارائه کند. ضرورت تحقیق از آنجا ناشی می‌شد که گسترش بی‌رویه مصرف رسانه‌ای و دسترسی آسان به محتوا، موجب بروز آسیب‌هایی همچون کاهش تمرکز، ضعف در مدیریت هیجانات، تضعیف هویت اخلاقی و دینی، افزایش آسیب‌های اجتماعی در کودکان و نوجوانان شده بود. سؤال اصلی پژوهش این است «والدین چگونه توانسته‌اند با به‌کارگیری راهکارهای تربیتی مناسب، فرزندان خود را در برابر تهدیدهای زیست‌رسانه‌ای توانمند سازند؟». نتایج تحقیق نشان داد: فرزندان در فضای دیجیتال با مشکلاتی چون پراکندگی توجه، ضعف تعاملات میان‌نسلی، کاهش مسئولیت‌پذیری و کم‌رنگ شدن همدلی اجتماعی روبه‌رو بودند و این وضعیت، ضرورت توجه به برنامه‌های تربیتی آگاهانه را دوچندان ساخته است. بر اساس نتایج تحقیق، توجه والدین به انتخاب آگاهانه محتوا، نظارت حمایتی و پرورش مهارت‌های ارتباطی و اخلاقی، در کنار ایجاد فضایی خانوادگی صمیمی و قانون‌مند، می‌توانست بخشی از این مشکلات را برطرف سازد.

کلید واژگان: تربیت، والد، زیست‌رسانه، فرزند.

^۱ . الهام، قاسمی، طلبه‌ی فارغ التحصیل سطح دو حضرت زینب کبری سلام الله علیها ارومیه

^۲ خدیجه، هاشم‌زاده، فارغ التحصیل سطح دو حضرت زینب کبری سلام الله علیها ارومیه

مقدمه

تربیت به معنای پرورش دادن، هدایت و تقویت توانمندی‌های درونی فرد است تا استعدادهای بالقوه به فعلیت برسند و فرد بتواند در ابعاد اخلاقی، اجتماعی و شناختی رشد کند. در عصر حاضر، مفهوم تربیت بدون توجه به زیست‌رسانه‌ای فرزندان ناقص خواهد بود؛ زیست‌رسانه‌ای به محیط و شرایطی اطلاق می‌شود که کودکان و نوجوانان به‌طور مستمر در آن با اطلاعات، تصاویر، پیام‌ها و محتواهای گوناگون مواجه هستند. این محیط، تأثیر مستقیم بر رفتار، هویت، باورها و روابط اجتماعی آنان دارد. ترکیب این دو حوزه، یعنی تربیت و زیست‌رسانه‌ای، ضرورت بازاندیشی در شیوه‌های تربیتی سنتی را آشکار می‌سازد و والدین را بر آن می‌دارد تا با مهارت، آگاهی و بینشی نوین، فرزندان خود را در این فضای پیچیده هدایت کنند. در چنین شرایطی، والدین با چالشی بزرگ روبه‌رو هستند؛ چالشی که تنها محدود به کنترل افراطی استفاده از گوشی و شبکه‌های اجتماعی نیست، بلکه به عمق زندگی روانی و اجتماعی کودک نفوذ می‌کند و می‌تواند باورها، ارزش‌ها و سبک زندگی او را شکل دهد یا تهدید کند. از یک سو، زیست‌رسانه‌ای فرصت‌های گسترده‌ای برای رشد خلاقیت، یادگیری سریع، تقویت مهارت‌های ارتباطی و دسترسی به دانش و فرهنگ‌های متنوع فراهم می‌آورد؛ اما از سوی دیگر، تهدیدهای مانند اعتیاد رسانه‌ای، بحران هویت، کاهش تعاملات واقعی، تضعیف ارزش‌های اخلاقی و گرفتار شدن در دام مصرف‌گرایی و مقایسه‌های مداوم را به‌همراه دارد. اهمیت این پژوهش از آن ناشی می‌شود که والدین با ابزارها و شیوه‌های سنتی دیگر نمی‌توانند فرزندان را در این مسیر پرپیچ‌وخم هدایت کنند و نیازمند راهکارهای علمی، عملی و روزآمد هستند تا ضمن حفاظت از ارزش‌های اخلاقی و معنوی، فرزندان را به بهره‌مندی هوشمندانه و متعادل از رسانه‌ها مجهز سازند. پرسش اصلی پژوهش این است راهکارهای تربیتی برای والدین در مواجهه با زیست‌رسانه‌ای فرزندان چیست؟ بر همین اساس، دو پرسش فرعی مطرح می‌شود: نخست آن که والدین با چه چالش‌های تربیتی مشخصی در زیست‌رسانه‌ای فرزندان مواجه‌اند؟ و دوم آن که کدام راهکارهای تربیتی و عملی می‌توانند بیشترین تأثیر را در هدایت صحیح فرزندان در این فضا داشته باشند؟ همچنین، دو فرضیه اصلی این پژوهش عبارت‌اند از: اول، افزایش آگاهی و مهارت والدین در شناخت زیست‌رسانه‌ای فرزندان می‌تواند به کاهش آسیب‌های رسانه‌ای آنان منجر شود؛ دوم، به‌کارگیری راهکارهای نوین تربیتی قادر است رسانه‌ها را از منبع تهدید به بستری برای رشد و تعالی نسل آینده تبدیل کند. در پاسخ به سؤال اصلی می‌توان گفت: با تلفیق مهارت‌های شناختی والدین، نگرش اخلاقی و ارزش‌های تربیتی در کنار راهکارهای عملی و کاربردی، امکان ایجاد محیطی امن، پرورش‌بخش و متعادل برای فرزندان در زیست‌رسانه‌ای فراهم می‌آید که ضمن بهره‌مندی از فرصت‌ها، آنان را در برابر تهدیدها مقاوم می‌سازد.

پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که مطالعات متعددی در زمینه تربیت فرزند در عصر دیجیتال انجام شده است و هر یک به شیوه‌ای به بررسی چالش‌ها و ارائه راهکارهای عملی پرداخته‌اند. از جمله، پایان‌نامه‌ی حسن‌رضایی با عنوان «چالش‌های اخلاقی الگوی کنترل‌گری والدین در زیست مجازی فرزندان و راهکارهای حل آن» به معرفی اصول اخلاقی کنترل‌گری والدین، تبیین کدهای اخلاقی و ارائه راهکارهای عملی برای مدیریت فعالیت‌های دیجیتال فرزندان پرداخته است و هدف آن کمک به والدین برای نظارت اخلاقی و مطلوب بر فرزندان بوده است. در ادامه، کتاب «الزامات تربیت فرزند در عصر رسانه» تألیف فاطمه نوری‌راد و وحیده شاه حسینی، شرایط و نکات لازم برای جلوگیری از تأثیرپذیری فرهنگ عمومی از رسانه‌ها و تربیت صحیح کودکان و نوجوانان را ارائه کرده است. همچنین، کتاب «رسانه یا والدین دیگر: تربیت فرزند در عصر رسانه» اثر ابراهیم میرانی با بررسی نقش خانواده در تربیت فرزند از منظر اسلام، عوامل تأثیرگذاری رسانه‌ها و راهکارهای مواجهه فعال والدین با آن را تبیین کرده است.

در حوزه مقالات علمی، سهیلا صالحی در مقاله‌ی «تأثیر سبک‌های تربیتی والدین بر رفتار زیست‌محیطی فرزندان» به نقش خانواده و سبک‌های فرزندپروری در شکل‌دهی رفتارهای مسئولانه فرزندان نسبت به محیط زیست پرداخته و ضرورت شناسایی عوامل فردی و اجتماعی مؤثر بر این رفتارها را تأکید کرده است. محمد فاطمی نیز در مقاله‌ای با عنوان «تربیت رسانه‌ای در عصر اطلاعات و چالش‌های فرآروی آن» اثرات مخرب تربیت‌رسانه‌ای را بررسی کرده و راهکارهایی مانند محدودسازی هوشمندانه، نظارت هدفمند و انتخاب برنامه‌های مناسب رسانه‌ای را ارائه داده است، همچنین بر اهمیت گفتگو، نصیحت و ایجاد فضای شاد خانوادگی برای تقویت تربیت‌رسانه‌ای تأکید کرده است. مقاله آزاده کرمی با عنوان «رسانه‌ها و بروز شکاف نسل‌ها» نشان داده است که گسترش رسانه‌ها و فناوری‌های ارتباطی موجب تشدید شکاف نسلی در خانواده‌ها شده و نقش همراهی والدین و رسانه‌های داخلی در کاهش این شکاف و تقویت پیوند عاطفی برجسته شده است.

در مجموع، پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که مطالعات گذشته به‌صورت جزئی به چالش‌ها و راهکارهای تربیتی والدین در زیست رسانه‌ای پرداخته‌اند، اما تاکنون پژوهشی جامع که اصول اخلاقی، راهکارهای عملی و چارچوبی یکپارچه برای تربیت فرزند در عصر دیجیتال را ارائه دهد، وجود نداشته است. این خلا، ضرورت انجام پژوهش حاضر را برای ارائه الگویی نوین و کاربردی در تربیت فرزند در زیست رسانه‌ای امروز نشان می‌دهد.

مفهوم‌شناسی

در این قسمت، به بررسی آن قبیل از مفاهیمی می‌پردازیم که در عنوان به چشم می‌خورد و نیازمند توضیح بیشتری است.

تربیت

«واژه‌ی تربیت بصورت [تَی] تربیه، پروراندن، نوشته شده است». (لغت‌نامه دهخدا، ج ۲، ص ۲۲۳). همچنین، در این لغت‌نامه، واژه «تربیت» مترادف با «پرورش»، «تادیب»، «تعلیم»، «تهذیب»، «فرهنگ»، «فره‌یختگی» و «نزاکت» به کار رفته است (لغت‌نامه دهخدا، ج ۲، ص ۲۲۳). اما در اصطلاح تربیت عبارت است از، پرورش دادن، یعنی استعدادهای درونی که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت برسد. (مطهری، ۱۳۷۳، ص ۳۰).

۱. راهبردهای بنیادین

چالش‌های شناختی-تربیتی والدین در مواجهه با زیست‌رسانه‌ای فرزندان شامل فقدان آگاهی نسبت به محتوای رسانه‌ها، ناتوانی در تحلیل پیام‌های پنهان و تبلیغاتی و دشواری در ایجاد تعامل انتقادی با فرزندان است که باعث می‌شود نقش هدایتگر مؤثر در فضای دیجیتال محدود شود و فرزندان بدون مهارت تحلیل، محتوای رسانه‌ای را دریافت کنند (کریمی، ۱۴۰۳، ص ۷۲). برای غلبه بر این موانع و ارتقای توانمندی والدین در مدیریت و تربیت رسانه‌ای فرزندان، می‌توان از راهکارهای متنوعی بهره گرفت.

۱-۱- توسعه سواد رسانه‌ای – تفکر نقادانه

در زیست‌رسانه‌ای امروز، بخش مهمی از نیازهای عاطفی و معرفتی فرزندان، از محیط رسانه‌ای تأمین می‌شود. به همین دلیل خانواده، به‌ویژه والدین در تربیت رسانه‌ای نقشی بنیادین دارد. ارتباط والدین و فرزندان هرگاه بر پایه محبت، شناخت متقابل و احترام استوار باشد، رسانه‌ها هرگز نمی‌توانند جایگزین این سرچشمه زلال عاطفه شوند؛ اما در صورت تزلزل این رابطه، رسانه‌های جمعی خلأ عاطفی و معرفتی فرزندان را پر کرده و زمینه‌ساز گسست نسلی می‌شوند (محقق، ۱۳۹۱، ص ۷۷۶). از سوی دیگر، همان‌گونه که قرآن کریم در آیه ۱۴ سوره لقمان، شکرگزاری و تکریم والدین را در کنار شکر خداوند قرار داده است، برنامه‌سازان رسانه‌ای نیز باید با تأکید بر معرفت و قدرشناسی نسبت به والدین، زمینه‌ای برای ارتقای سواد رسانه‌ای فراهم کنند تا فرزندان بتوانند میان ارزش‌های خانوادگی و پیام‌های رسانه‌ای تمایز قائل شوند و از نگرش‌های طلبکارانه نسبت به والدین فاصله گیرند (محقق، همان، ص ۷۷۷). در این میان، تحکیم اطاعت‌پذیری از والدین، به‌عنوان یکی از صور عبودیت، در فضای رسانه‌ای کنونی ضرورت مضاعفی دارد چراکه رسانه‌ها، گاه با ترویج فردگرایی

افراطی فرزندان را به مقاومت در برابر تجربه‌ها و ارزش‌های والدین سوق می‌دهند. تنها والدینی که سواد رسانه‌ای کافی دارند می‌توانند با بهره‌گیری از زبان و ابزارهای روز، ارزش‌های اصیل خانوادگی و دینی را به فرزندان منتقل کرده و از گسست فرهنگی جلوگیری کنند (محقق، همان، ص ۷۷۸). تفکر نقادانه نیز به‌عنوان مهارت تحلیلی والدین در مواجهه با زیست رسانه‌ای فرزندان اهمیت بنیادینی دارد؛ زیرا والدینی که توانایی تحلیل و ارزیابی پیام‌های رسانه‌ای را دارند، می‌توانند فرزندان خود را در برابر سیل اطلاعات، محتوای سرگرمی و تبلیغات هدایت کنند و از پذیرش منفعلانه آن‌ها جلوگیری نمایند (نصیری، ۱۳۹۶، ص ۴۵). توسعه این مهارت‌ها، فرزندان را به پرسشگری، تحلیل و درک لایه‌های پنهان پیام‌ها ترغیب می‌کند و فضایی فراهم می‌سازد که گفت‌وگو، تفسیر و بررسی انتقادی در خانواده جریان یابد (نصیری و همکاران، ۱۴۰۲، ص ۷۸).

آموزش سواد رسانه‌ای به والدین و فرزندان، توانایی تمایز میان اطلاعات معتبر و جعلی را افزایش داده و چالش‌های تربیتی فضای مجازی را به فرصت تبدیل می‌کند (کریمی، ۱۴۰۳، ص ۶۹). زیرا استفاده از منابع آموزشی و دوره‌های عملی، مهارت‌های تفکر انتقادی را در والدین تقویت کرده و توان تصمیم‌گیری مستقل و برخورد آگاهانه در محیط دیجیتال را در فرزندان ارتقا می‌بخشد (گروه نویسندگان، ترجمه فروهری، ۱۴۰۰، ص ۵۴). پژوهش‌ها نشان داده‌اند والدینی که نگرش نقادانه دارند، کمتر به نظارت سخت‌گیرانه و محدودیت صرف می‌پردازند و بیشتر از شیوه‌های تعاملی بهره می‌گیرند؛ این امر به فرزندان اجازه می‌دهد احساس همراهی، حمایت و مشارکت در تصمیم‌گیری‌های رسانه‌ای داشته باشند (خسروانیان و خسروانیان، ۱۴۰۱، ص ۸۷). افزون بر این، چنین رویکردی موجب تقویت روابط عاطفی و تربیتی در خانواده شده و انتقال ارزش‌های اخلاقی، دینی و فرهنگی را تسهیل می‌کند (میربهرسی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۱۱۳). بنابراین، والدین با نگرش نقادانه قادر خواهند بود فرزندان را به سمت خودمختاری رسانه‌ای هدایت کنند؛ به‌گونه‌ای که فرزندان نه تنها مصرف‌کنندگان مسئول رسانه باشند، بلکه توانایی انتخابگری مسئولانه و تصمیم‌گیری آگاهانه در زندگی دیجیتال را بیابند. این رویکرد، ضمن تقویت پیوند عاطفی خانواده، از گسست فرهنگی جلوگیری کرده و زمینه‌ساز تربیت نسل آگاه و پرسشگری خواهد بود که در فضای پیچیده رسانه‌ای امروز، می‌تواند نقش فعال و سازنده‌ای ایفا کند (شیروانی، ۱۳۹۸، ص ۷۵).

۱-۱-۱- آموزش شناسایی اخبار جعلی - منابع معتبر

شناسایی اخبار جعلی یکی از مهم‌ترین چالش‌های تربیتی والدین در مواجهه با زیست‌رسانه‌ای فرزندان است، زیرا گسترش فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی موجب افزایش حجم اطلاعات و پیچیدگی پیام‌ها شده و توانایی فرزندان برای تمایز میان اخبار واقعی و جعلی را کاهش می‌دهد (مدرسی و دیگر همکاران، ۱۴۰۴، ص ۶۵). والدینی که خود از سواد رسانه‌ای کافی برخوردار نیستند، نمی‌توانند نقش هدایتگر مؤثر در تحلیل محتوا و تربیت انتقادی فرزندان را ایفا کنند (مدرسی و

خانوادگی، مدرسه و رسانه‌ها را تقویت نمایند. این هماهنگی سه‌جانبه، امکان کاهش آسیب‌های رفتاری ناشی از فضای مجازی را فراهم کرده و بستر مناسبی برای رشد معنوی و هویتی فرزندان ایجاد می‌کند (غیاث الحسینی، ۱۳۹۲).

۱-۱-۳- تقویت حس عدالت‌خواهی و دفاع از مظلوم در فضای مجازی

در تربیت فرزندان برای زیست رسانه‌ای، تقویت حس عدالت‌خواهی و دفاع از مظلوم اهمیت ویژه‌ای دارد که والدین می‌توانند با بهره‌گیری از چند راهکار مؤثر این هدف را محقق کنند. اول، والدین باید نیازها و ویژگی‌های هر فرزند را به دقت بشناسند تا بتوانند نسبت به استفاده فرزندان از رسانه‌ها واکنش منصفانه و متناسب نشان دهند. این شناخت فردی موجب احترام به تفاوت‌ها و ایجاد قوانینی عادلانه در خانواده می‌شود که زمینه‌ساز حس عدالت در فضای رسانه‌ای فرزندان خواهد بود.

دوم، برقراری قوانین و مرزهای شفاف و قابل اجرا درباره مصرف رسانه‌های دیجیتال برای همه فرزندان، همراه با اجرای منصفانه این قوانین، اهمیت فراوانی دارد. چنین قوانینی باید به گونه‌ای تنظیم شوند که تمامی اعضای خانواده به یک میزان موظف به رعایت آن‌ها باشند و از تبعیض پرهیز شود (جلیلی، ۱۴۰۳). سوم، آموزش همکاری، همدلی و احترام به حقوق دیگران در فضای مجازی، از دیگر راهکارهای کلیدی است. والدین باید فرزندان را تشویق کنند که به نیازها و حقوق دیگران احترام بگذارند و این رفتارهای مثبت را تحسین نمایند، چراکه این امر به پرورش روحیه عدالت‌خواهی و دفاع از مظلوم در فضای مجازی منجر می‌شود (بی‌نا، ۱۴۰۳). چهارم، فراهم آوردن فرصت‌های برابر برای دسترسی به فناوری و رسانه‌ها بدون هیچ‌گونه تبعیض، یکی دیگر از اصول عدالت تربیتی است که والدین باید به آن توجه ویژه‌ای داشته باشند. این اقدام موجب می‌شود همه فرزندان به یک اندازه از امکانات بهره‌مند شده و حس بی‌عدالتی در خانواده کاهش یابد (جلیلی، ۱۴۰۳). پنجم، ارتباط مؤثر و مستمر والدین با فرزندان درباره نحوه مصرف رسانه‌ای، به‌همراه الگوبرداری والدین از رفتارهای عادلانه، نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. این ارتباط باید مبتنی بر گوش دادن فعال و ایجاد فضای گفت‌وگوی باز باشد تا فرزندان احساس کنند در استفاده از رسانه‌ها به صورت منصفانه حمایت می‌شوند و با اطمینان در فضای مجازی حضور یابند (جلیلی، ۱۴۰۳).

۳-۱-۳- نهادهینه سازی صداقت به‌عنوان اصل محوری

در زیست رسانه‌ای معاصر، یکی از مهم‌ترین حقوق فرزندان، هدایت و راهنمایی صحیح توسط والدین است. نوجوانان در مواجهه با انبوهی از محتواهای رسانه‌ای، نیازمند راهنمایی‌هایی هستند که آنان را از انحرافات احتمالی بازدارند. در این میان، صداقت والدین نقش کلیدی در تربیت فرزندان ایفا می‌کند. مطالعات نشان می‌دهند که والدینی که در رفتار و گفتار خود صداقت را رعایت می‌کنند، الگوهای مناسبی برای فرزندان خود فراهم می‌آورند. این امر موجب تقویت اعتماد فرزند به والدین و افزایش اثربخشی راهنمایی آنان می‌شود. (حسینی‌نژاد، ۱۳۹۸، ص ۹۷). از سوی دیگر، بی‌صداقتی والدین

می‌تواند آثار منفی بر تربیت فرزندان داشته باشد. فقدان صداقت در رفتار والدین، موجب کاهش اعتماد فرزندان به آنان و تضعیف روابط خانوادگی می‌شود. این امر می‌تواند به انحرافات رفتاری و اخلاقی در فرزندان منجر گردد. در آموزه‌های دینی نیز بر اهمیت صداقت در تربیت فرزندان تأکید شده است. امام علی علیه السلام در نامه‌ی ۳۱ نهج البلاغه، به فرزندش امام حسن علیه السلام می‌فرماید: «ای فرزند عزیزم! تو را به رعایت تقوا سفارش می‌کنم و این که پیوسته در فرمان خدا باشی و دلت را با یاد خدا زنده کنی و به ریسمان او چنگ زنی، چه وسیله‌ای مطمئن‌تر از رابطه تو با خداست؟» (نهج البلاغه، نامه ۳۱/ حسینی‌نژاد، همان، ص ۹۷).

۴-۳-۱- ترغیب به خلق و اشتراک‌گذاری محتوای مفید و خدمت‌رسانی

در مواجهه با زیست رسانه‌ای فرزندان، ترغیب به خلق و اشتراک‌گذاری محتوای مفید و خدمت‌رسانی تربیتی والدین نقش کلیدی و اساسی دارد که نیازمند آگاهی و مدیریت هوشمندانه است. اولاً والدین باید توانایی شناسایی تأثیرات مثبت رسانه‌ها مانند فرصت‌های یادگیری و آموزش را کسب کنند و در عین حال نسبت به آسیب‌های احتمالی رسانه‌ها آگاهی داشته باشند تا بتوانند فضایی محدود و متعادل برای استفاده از رسانه‌ها در اختیار فرزندان خود قرار دهند (عظیمی‌خبازان، ۱۴۰۰، ص ۳۴). ثانیاً تعیین حد و مرزهای زمانی و محتوایی برای بهره‌گیری از رسانه‌ها، از جمله مهم‌ترین راهکارهای پیشگیری مواجهه‌ی کودکان با محتواهای آسیب‌زا است که والدین باید به آن توجه ویژه‌ای داشته باشند (باکینگهام، ۱۴۰۲، ص ۵۷). ثالثاً آموزش تفکر انتقادی و توانمندسازی فرزندان در تحلیل و مقابله با پیام‌های نادرست رسانه‌ای، از ضرورت‌های اصلی تربیت رسانه‌ای به‌شمار می‌آید؛ چرا که این مهارت‌ها به فرزندان کمک می‌کند در فضای رسانه‌ای پیچیده، محتوای درست را از نادرست تمییز دهند (عظیمی‌خبازان، ۱۴۰۰، ص ۷۸). چهارماً والدین باید خود به‌عنوان الگوهای مناسبی در مصرف رسانه‌ها ظاهر شوند؛ زیرا رفتار رسانه‌ای والدین الگوی اصلی فرزندان در فراگیری نحوه صحیح و متعادل استفاده از رسانه‌ها است (باکینگهام، ۱۴۰۲، ص ۹۲). حضور فعال و مستمر والدین در زندگی رسانه‌ای فرزندان و ایجاد گفتگوهای باز و مستمر درباره موضوعات رسانه‌ای، فضایی امن و آموزنده برای ارتقای سواد رسانه‌ای در خانواده فراهم می‌کند. در نهایت، این خدمت‌رسانی تربیتی هدفمند والدین نه تنها سلامت روانی و جسمی کودکان و نوجوانان را حفظ می‌کند، بلکه به رشد اجتماعی و فرهنگی آن‌ها در فضای پیچیده و چندبعدی رسانه‌ای کمک شایانی می‌نماید (عظیمی‌خبازان، ۱۴۰۰، ص ۱۲۰).

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با عنوان «راهکارهای تربیتی والدین در مواجهه با زیست رسانه‌ای فرزندان»، به روش توصیفی، با هدف شناسایی چالش‌های تربیتی ناشی از شتاب جریان اطلاعات و فرهنگ مصرف سریع محتوا و نیز ارائه راهکارهای عملی برای مقاوم‌سازی فرزندان شکل گرفت. ضرورت تحقیق از آنجا ناشی می‌شد که هجوم گسترده اطلاعات و حضور بی‌وقفه رسانه‌ها، منجر به کاهش تمرکز، ضعف در مدیریت هیجانات، سطحی‌نگری، تضعیف هویت اخلاقی، دینی، گسترش آسیب‌های روانی و اجتماعی در میان کودکان و نوجوانان شده بود. از همین رو، پرسش اصلی پژوهش چنین طرح گردید که والدین چگونه می‌توانند با اتخاذ راهکارهای تربیتی مؤثر و کاربردی، فرزندان خود را در زیست رسانه‌ای توانمند سازند. یافته‌ها نشان داد که چالش‌های مهم شامل پراکندگی توجه، کاهش مسئولیت‌پذیری، ضعف تعاملات میان‌نسلی و کم‌رنگ شدن همدلی اجتماعی بود و برای مواجهه با آنها مجموعه‌ای از راهکارها ضرورت داشت. از جمله مهم‌ترین این راهکارها، می‌توان به الگو بودن والدین در مصرف رسانه، تنظیم قراردادهای خانوادگی روشن، انتخاب و پالایش محتوای متناسب با نیاز و ظرفیت فرزندان، و نظارت حمایتی و آگاهانه به جای کنترل صرف اشاره کرد. همچنین تقویت ارزش‌های اخلاقی، دینی و اجتماعی از طریق آموزش و عمل والدین، پرورش مهارت‌های ارتباطی، سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی و ایجاد فضایی خانوادگی صمیمی، قانون‌مند و همراه با فرصت‌های جایگزین مانند فعالیت‌های ورزشی و هنری از دیگر راهکارهای اساسی است. این پژوهش نشان داد که راهکارهای تربیتی زمانی اثربخش خواهند بود که والدین در کنار نظارت و هدایتگری، نقش الگو و همراه حمایتی را نیز ایفا کنند و در عین حال با مدارس و نهادهای فرهنگی برای آموزش و توانمندسازی مستمر همکاری داشته باشند.

فهرست منابع

*قرآن

*نهج البلاغه

کتاب فارسی

- ۱- اخگری، محمد، تعلیم و تربیت رسانه‌ای، تقویت توانش رسانه‌ای در کودکان و نوجوانان، تهران، انتشارات شب قلم، ۱۴۰۱.
- ۲- احمدزاده، مصطفی، نقش رسانه ملی در ترویج ارزش‌های انقلاب اسلامی برای کودکان، قم، صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۹۳.
- ۳- کریمی، اکبر، تفکر انتقادی و رسانه‌های هوشمند، تهران، انتشارات کارگزاران روابط عمومی، ۱۴۰۳.

- ۴- الحسینی نژاد نژاد، مجتبی، نقش والدین در تربیت دینی فرزندان، قم، اثر قلم، ۱۳۹۸.
- ۵- بختیاری، آمنه، فرهنگ صدیق، چطور از خانواده خود در برابر بحران رسانه مراقبت کنیم؟، ۱۴۰۱.
- ۶- بحرینی، احمد، سلامت خانواده، ۵ راهکار والدین برای مدیریت رسانه‌ها و حفظ سلامت روان فرزندان، ۱۴۰۲.
- ۷- جلیلی، مائده، بانو وان، چگونه عدالت را بین فرزندان خود برقرار کنیم؟، ۱۴۰۳.
- ۸- حاجی محمدی، علی و بیچرانلو، عبدالله، رسانه‌های نوین و تحولات بین‌المللی، قم، مرکز پژوهش‌های صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۳.
- ۹- خسروانیان، سجاد و خسروانیان، نجمه، تفکر انتقادی و سواد رسانه، با تأکید بر آموزه‌های سواد رسانه‌ای، تهران، انتشارات دانشگاه، ۱۴۰۱.
- ۱۰- رئیس‌کرمی، سیدمحمد مهدی، مروری بر گفتارهای تربیت دینی کودک، تهران، انتشارات برگ کاهی، ۱۳۹۹.
- ۱۱- رجائی، محمد رضایی، راز خوشبختی دختران و پسران، اصفهان، یاقوت سپاهیان، ۱۳۹۵.
- رمضانی، اسماعیل، (۱۴۰۳)، سرک (جلد اول)، سواد رسانه‌ای برای کودکان، تهران: نشر سیما شرق.
- ۱۲- صالحی، نجمه، زمزمه قلب من، تهران، مؤسسه آموزشی تألیفی ارشدان، ۱۴۰۰.
- ۱۳- شیروانی، الهام، سواد رسانه‌ای و چالش‌های نوجوانی، تهران، انتشارات پرکاس، ۱۳۹۸.
- ۱۴- طباطبایی، محمدحسن، تفسیر المیزان، قم، بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبایی، تهران، رجاء، ۱۳۶۷.
- ۱۵- طالقانی، سید محمود، پرتویی از قرآن، ج ۲، تهران، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۳۹۰.
- ۱۶- عظیمی خبازان، فرنوش و عطایی، افسانه، تربیت رسانه‌ای، ویژه دانشجویان علوم تربیتی، تهران، چاپار، ۱۴۰۰.
- ۱۷- عظیمی خبازان، فرنوش، تربیت رسانه‌ای ویژه دانشجویان علوم تربیتی، تهران، ناشر داخلی، ۱۴۰۴.
- ۱۸- عباسی ولدی، محسن، من دیگر ما، تهران، انتشارات سوره مهر، ۱۳۹۹.
- ۱۹- علیپور، حسین، تبلیغ تربیتی، مبانی، اصول و روش‌های تبلیغ تربیت‌محور، تهران، راه‌فطرت، ۱۴۰۳.
- ۲۰- فاطمی، محمد، تربیت رسانه‌ای در عصر اطلاعات و چالش‌های فرآروی آن، شماره ۱۱، ۱۳۹۶.
- ۲۱- فرهادیان، رضا، والدین و مربیان مسئول، اصول و مبانی تربیت دینی کودکان و نوجوانان، تهران، انتشارات نور، ۱۴۰۲.
- ۲۲- گروه نویسندگان، مترجم فرزانه فروهری، رسانه و من، راهنمای سواد رسانه‌ای انتقادی زیر بمباران خبری، تهران، انتشارات راوشید، ۱۴۰۰.

۲۳- مدرسی، سعید و حسین غفاری، فرزندان امروز، والدین بهروز، تهران، انتشارات باران نگار، ۱۴۰۴.
مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۹۱)، جایگاه عقلانیت در اسلام، قم: انتشارات امام علی بن ابی طالب علیه السلام.

۲۴- منشی‌زاده، محمد، والدین حقیقی، فرزندان مجازی، نشر داخلی، ۱۴۰۴.

۲۵- میر بهرسی، محسن و افراسیابی، صادق، خانواده، سواد رسانه‌ای و رسانه‌های دیجیتال، تهران، خبرگزاری فارس، ۱۴۰۰.

۲۶- نصیری، معصومه، سواد رسانه‌ای و خانواده، تهران، انتشارات پشتیبان، ۱۳۹۶.

۲۷- نصیری، معصومه و بختیاری، آمنه، سواد رسانه‌ای و والدگری رسانه‌ای در فضای مجازی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۴۰۲.

۲۸- نصیری، معصومه و موسوی، سید علی، (۱۴۰۳)، اصول آموزش سواد رسانه‌ای به کودکان، تهران: نشر نسل روشن.

۲۹- نوری‌راد، فاطمه و شاه حسینی، وحیده، الزامات تربیت فرزند در عصر رسانه، تهران، انتشارات عترت نو، ۱۴۰۴.

۳۰- وکیلی، محمدحسن، نظام تربیت توحیدی، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۹۹.

۳۱- هادی‌زاده، محمدتقی، فقه تربیت، تربیت کودک، تهران، انتشارات اخلاق و تربیت، ۱۴۰۳.

مقالات و سایت‌ها

۳۲- اکبری، خاطره، ضرورت سواد رسانه در خانواده و بررسی نقش والدین در تقویت، میگنا، ۱۴۰۴.
۳۳- باکینگهام، دیوید، سرفراز، حسین (مترجم)، آموزش رسانه (یادگیری، سواد رسانه‌ای و فرهنگ معاصر)، تهران، نشر دانشگاه امام صادق، ۱۴۰۲.

۳۴- بی‌نا، بامبینو وود، آموزش اصولی رفتار با عدالت به کودکان زیر ۱۰ سال، ۱۴۰۳.

۳۵- تراشیون، سید علیرضا، والد سوم، تأثیر رسانه‌ها بر تربیت فرزندان، مدارس علوم و معارف اسلامی، ۱۳۹۹.

۳۶- شاهرودی، مریم، مروری بر چالش‌های تربیتی نسل، چگونه کودکان را در برابر فضای مجازی ایمن کنیم، خبرگزاری حوزه، ۱۴۰۳.

۳۷- غیاث الحسینی، ابراهیم، بنیاد علوم و معارف اسلامی، «نقش والدین در تربیت دینی فرزندان»، هفتم آذر ۱۳۹۲.